

South East Europe
Sustainable Energy
Policy

POBJEDNICI I GUBITNICI

Kome koristi korupcija na visokim nivoima odlučivanja u energetsom sektoru jugoistočne Europe?

PREDGOVOR

Put ka Evropi

Prošle godine, 1. jula, Evropska Unija je primila Hrvatsku kao 28. zemlju članicu i prvu zemlju koja je kompletirala proces “Stabilizacije i pridruživanja”.

Suočena sa onim se smatra “naučenom lekcijom” tokom primanja Bugarske i Rumunije u punopravno članstvo prije nego što su se te zemlje dokazale u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala na svim nivoima, Evropska Unija je od Hrvatske očekivala da pruži dokaze da je spremna prije nego što se završe pregovori o priključenju. Unija je željela da Hrvatska uspostavi “ubjedljivi trend presuđenja” u slučajevima korupcije na visokom nivou.

Hrvatska je prošla, istražujući i osuđujući svog bivšeg premijera, Iva Sanadera za primanje više od deset miliona eura mita od kompanija iz Mađarske - u oblasti energetike, ali i od kompanija iz Austrije. Slučaj pokazuje da korupcija na visokom nivou ne poznaje granice i da se protiv nje mora boriti, kako u zemljama članicama EU, tako i u zemljama koje su kandidati za pristupanje.

Proces pridruživanja je danas izgrađen na strogom, ali fer uslovljavanju i lekcijama koje su naučene iz dosadašnjeg proširivanja Unije. Jedna od ključnih lekcija je ona o važnosti da se “fundamentalne stvari prve rješavaju”. Podsjećajući se na principe Kopenhaških kriterijuma, ovom prilikom naglašavamo nekoliko osnovnih stvari:

Prvo, vladavina zakona ostaje u fokusu procesa pridruživanja. Novi pristup vladavini zakona koji smo pokrenuli 2011. godine zahtijeva i kulturološku promjenu. Taj pristup zahtijeva da zemlje, na samom početku procesa, obezbijede odgovarajuće administrativne kapacitete koji su podržani političkom voljom. To da je zemljama maksimalno vremena da se razviju solidan trend u implementaciji reformi koje su duboko ukorijenjene i nereverzibilne. Takođe omogućava da građani osjete koristi tokom samog procesa, a ne samo na njegovom kraju.

Vladavina zakona je takođe od velikog ekonomskog značaja u pogledu pravne sigurnosti i povjerenja investitora - naročito u energetske sektoru - i samim tim predstavlja ključ za ekonomsku reformu. Građani trebaju i žele transparentan, efektivan i nepristrasan pravni i regulatorni sistem.

Drugo, dali smo konkretne predloge koji će pomoći zemljama zapadnog Balkana da ojačaju svoje upravljanje ekonomijom. Sve zemlje su pogođene visokom stopom nezaposlenosti. Mladi koji su nezaposleni trebaju akciju, trebaju odluke i trebaju poslove pa je od ključne važnosti da ove zemlje nastave sa reformama koje će biti nosilac razvoja.

Buduće zemlje članice se suočavaju sa značajnim izazovima u oblasti energetske efikasnosti zbog nisko nivoa proizvodnje energije i visoke potrošnje. Investicije Evropske Unije u mjere uštede

energije u zgradama javnih institucija su donijele “trostruku pobjedu” za okolinu, ekonomiju i zapošljavanje. Ipak, treba još dosta toga uraditi, uključujući poboljšanja kada je u pitanju efikasnost prenosa energije i sama kultura štednje energije.

Treće, naglašavamo važnost funkcionisanja institucija koje garantuju demokratiju i osiguravaju da demokratski procesi uključuju sve zainteresovane. Zakonodavci na nacionalnom nivou imaju važnu ulogu u obezbjeđivanju transparente i demokratske primjene svih politika, uključujući i onih koje se odnose na energetiku.

Četvrto, naša strategija se fokusira na poštovanje osnovnih prava. Evropska unija promoviše slobodu govora u dijalogu sa zemljama kandidatima i podržava istraživačko novinarstvo, a primjere nekih istraživanja se nalaze i u ovom izvještaju. Kandidati i budući kandidati za članstvo u EU moraju obezbijediti da novinari mogu da rade svoj posao bez straha od nasilja i prijetnji.

Ovi elementi čine snažan i otvoren proces EU integracija koji daje prednost rješavanju fundamentalnih pitanja, proces u kome kandidati i potencijalni kandidati grade svoj kredibilitet kroz sprovođenje reformi. Posvećenost borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala čak i na najvišim nivoima, izgradnja efektivnih i transparentnih državnih institucija i politička volja da se njeguje aktivno civilno društvo su ključni elementi potrebni za napredak na putu ka Evropskoj Uniji.

Ovo se takođe odnosi i na sektor energetike. Studije prezentovane u ovom izvještaju pokazuju da su plodovi investiranja veliki, ali su takođe to i iskušenja.

Energetska zajednica je 2012- godine razvila Regionalnu energetska strategiju koja predviđa ulaganje od blizu 30 milijardi eura u region jugoistočne Evrope u narednoj dekadi. Ovo je istovremeno i prilika i glavni test za vrijednosti na kojima je osnovana Evropska Unija: demokratija, vladavina zakona i poštovanje osnovnih prava. Ove investicije mogu da pruže podstrek nacionalnim ekonomijama u regionu i izgrade njihove kapacitete da budu konkurentne na evropskom tržištu.

Nedavni događaji u Ukrajini su naglasili važnost energetske sigurnosti za Evropu. Reforme potrebne za pristupanje EU bi trebalo da se sprovede zajedno sa razvojem sigurne, održive energetske infrastrukture u zemljama jugoistočne Evrope. Na lidetima je, ali i na civilnom društvu, da naprave energetska sektor koji ne truje okolinu kroz zagađivanje, niti vlade kroz korupciju.

Istraživanja koja su predstavljena u ovom izvještaju pokazuju kako ići naprijed. Ona predstavljaju dokaz da posvećene organizacije civilnog društva, tužilaštva i novinari posmatraju šta se dešava. Evropska unija podržava njihovu neprestanu borbu, što je značajan doprinos putu kompletnog regiona ka EU.

Uvod

Energetika već predstavlja jedan od najvećih djelova ekonomija zemalja jugoistočne Evrope (JIE) i predviđa se da će taj udio biti još veći ako se ambiciozni planovi vlada u regionu realizuju. Postoji plan da se u periodu od 2012. do 2020. godine uloži 28.8 milijardi eura u sektoru energetike u zapadnom Balkanu. Upravljanje tim investicijama će biti egzistencijalni izazov za zemlje jugoistočne Evrope. Njihovim ekonomijama je potreban siguran izvor energije, a njihovi građani da ta energija bude čista.

Istorijski posmatrano, projekti ovih razmjera su često bili opterećeni korupcijom, što je odbijalo renomirane investitore i povećavalo troškove. To je takođe značilo i manje prilika za održivi razvoj energetike, uništavanje tržišta i žrtvovanje javnog u korist privatnog interesa.

Izgradnja moderne energetske infrastrukture mora ići paralelno sa jačanjem vladavine zakona. Problem je složen i obično mito je samo mali dio toga. Neke oblike korupcije je veoma teško ili nemoguće procesuirati, ili ne predstavljaju kršenje zakona. Zadatak je u tome da se ne samo ukaže

da povremene zloupotrebe položaja zarad ličnih interesa, koliko je da se izgrade pouzdane i transparentne upravljačke strukture koje su vezane zakonom.

Većina onoga što se zna o korupciji u energetsom sektoru dolazi iz dva komplementarna izvora. Međuvladina tijela kao što je Sekretarijat energetske zajednice i Evropska komisija uglavnom izvještavaju o generalnom stanju, dok novinari i organizacije civilnog društva istražuju korupciju. Neki od slučajeva koje su te organizacije objavile su završili na sudu. Za sve koji su bili u to uključeni, kao što su tužioci i sudije, nezavisnost i nepristrasnost je bila poseban kvalitet.

U borbi protiv korupcije u energetsom sektoru, pojedinci su, bilo da su novinari, aktivisti nevladinog sektora, tužioci ili zviždači iz samog sistema, veoma često usamljeni u traženju pravde. Oni rade u veoma zahtjevnom, neprijateljskom okruženju i veoma su osjetljivi na pritiske i zastrašivanja kojima se služi vlada kako bi ih učutkala.

Krađa struje od strane KAP-a

DATUM INCIDENTA: februar - maj 2013. godine

OSOBE KOJE SU UKLJUČENE:

- Ministar ekonomije - Vladimir Kavarić
- Predsjednik odbora direktora Crnogorskog elektroprenosnog sistema (CGES) - Dragan Laketić

OPIS: Početkom 2013. godine, crnogorska Vlada je omogućila krađu struje iz Evropske interkonekcije kako bi se nastavilo napajanje Kombinata aluminijuma Podgorica (KAP) nakon što je Elektroprivreda Crne Gore (EPCC) obustavila isporuke struje toj fabrici. Javnost je sa ovim upoznata tek nekoliko mjeseci kasnije, nakon što je Evropska mreža energetske operatore (ENTSO-E) upozorila Crnu Goru da prekine sa takvom praksom i naredila da se vrati ukradena struja kako cijela država ne bi skinuta sa evropske mreže. Vlada Crne Gore je pristala da to uradi, međutim troškovi ukradene struje je pokriven iz državnog budžeta i profita CGES-a. U konačnom, građani su ti koji će platiti cijenu ukradene struje jer je KAP u međuvremenu bankrotirao.

TREKUTNI STATUS: Državni tužilac i dalje istražuje ovaj slučaj, ali do sada protiv nikoga nije podignuta optužnica zbog bilo kojeg krivičnog djela. Državni Budžet kojim se predviđa da će ukradena struja biti plaćena iz profita CGES-a je usvojen u Skupštini Crne Gore i nalazi se na snazi.

Nakon privatizacije crnogorske nacionalne energetske kompanije EPCC i prodaje blizu 44% akcija italijanskoj energetske kompaniji A2A, EPCC se jedva nosila sa pritiskom novih vlasnika da se prekine sa davanjem subvencija KAP-u, najvećem potrošaču u zemlji, i da se prekine sa tolerisanjem neplaćenih računa za struju. U jednom trenutku neplaćeni računi za struju su iznosili preko 50 miliona eura, bez ikakvog plana kako da se oni plate.

Konačno, u februaru 2013. godine, EPCC je prestala da isporučuje struju KAP-u. Zvaničan razlog za to je bila činjenica da KAP nije potpisao novi ugovor o snadbijevanju strujom sa EOCG.

To je predstavljalo problem za Vladu Crne Gore jer bi potpuno gašenje KAP-a uzrokovalo dodatne troškove. CGES je onda započeka sa preuzimanjem struje in Evropske prenosne mreže kako bi se obezbijedilo da KAP nastavi da radi, i to je radila od marta do maja 2013. godine. Ovo je

sakrivano od crnogorskih građana sve dok predstavnici ENTSO-E krajem maja 2013. godine nisu javno upozorili Crnu Goru da prestane da nelegalno preuzima struju i zaprijetli da može biti isključena sa evropske mreže.

Tada su crnogorski mediji po prvi put prenijeli vijest da KAP krađe struju iz evropske mreže i da je Crnoj Gori zaprijećeno isključenjem od strane ENTSO-E.

Međutim, MANS je bio prvi koji je prvi u julu 2013. godine otkrio da se struja krađe preko CGES-a, te da je Vlada Crne Gore o tome imala saznanja od samog početka, kao i crnogorska Regulatorna agencija za energetiku. MANS je došao posjed pisma u kojem predstavnici CGES-a obavještavaju ministra ekonomije da su početki za nezakonitim preuzimanjem struje iz ENTSO-E sistema. Kasnije je MANS otkrio da je ista informacija bila proslijeđena potpredsjedniku Vlade, kao i Predsjedniku Parlamenta Crne Gore. Niko od njih tada

nije uradio ništa kako bi se zaustavilo nezakoniti preuzimanje struje, niti su o tome informisali nadležnog državnog tužioca.

Nakon što je ovaj slučaj otkrivem nadležni državni tužioc je otvorio istragu o ovom slučaju, ali čak ni godinu dana nakon toga, istraga nije okončana. Finansijski direktor KAP-a (predstavnik ruskog vlasnika) je bio uhapšen bez konkretnih optužbi. Nijedan crnogorski javni funkcioner nije pozvan na odgovornost zbog očiglednog kršenja zakona i procedura i činjenice da će cijenu ukradene struje platiti crnogorski građani.

Državnim budžetom za 2014. godinu se predviđa da će cijelih tri miliona eura biti dato iz profita CGES-a kako bi se pokrila krađa struje od ENTSO-E. Državni tužilac je pokrenuo istragu ali do sada niko nije optužen za bilo što. Dokumenta do kojih je došao MANS pokazuju da su i zvaničnici Vlade i Parlamenta imali punu informaciju o tome što se dešava, ali nisu učinili ništa kako bi spriječili CGES i KAP u krađi struje iz evropske mreže.

Novac koji je dat za ukradenu struju je mogao biti iskorišćen za dobrobit građana kroz unapređenje prenosne mreže u Crnoj Gori. KAP koji je u suvlasništvu privatne kompanije nije primoravan da plati ovaj račun za struju.

IZVORI

Informacije Vlade Crne Gore, posebno Ministarstva ekonomije i Regulatorne agencije za energetiku. Većina informacije je obezbijedena korišćenjem Zakona o slobodnom pristupu informacijama.

PRESS:

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/kap-na-meti-tuzilastva-i-stranih-banaka>

<http://www.bankar.me/2013/06/28/istraga-o-krađi-struje-u-kap-u/>

<http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20130628/500/500.html?id=25030728>

<http://www2.rtcg.me/vijesti/ekonomija/17452/istraga-o-krađi-struje-u-kap-u.html>

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/uhapsen-finansijski-direktor-kap>

<http://www.dan.co.me/?nivo=3&rubrika=Ekonomija&clanak=421995&datum=2014-02-25&naslov=Vlada%20tri%20miliona%20daje%20za%20ukradenu%20struju>

PRESS NA ENGLSKOM JEZIKU:

<http://www.reuters.com/article/2013/06/14/montenegro-kap-idUSL5N0EQ3KS20130614>

<http://www.intellinews.com/montenegro-1017/montenegro-s-cges-to-return-electricity-stolen-from-europe-delays-kap-power-cut-8075/>

Reuters:

<http://206.132.6.105/article/energyOilNews/idAFL5N0E13MZ20130606>

Jun 2014

Glavni autor

Marko Prelec, Balkans Policy Research Group

Urednica studija slučaja

Pippa Gallop, CEE Bankwatch Network

Urednik za SEE Change Net

Garret Tankosić-Kelly, SEE Change Net

Želimo da se zahvalimo partnerskim organizacijama SEE SEP-a (Strategija za održivu energiju Jugoistočne Evrope) za njihovu podršku u pripremi ovoga izvještaja, kao i novinarima/kama, advokatima/icama, tužiteljima/icama i svima drugima koji su pomogli pri njegovoj kreaciji.

Naslovna strana

Ana Lukenda

Oblikovanje i slog

Ivan Hrašovec

Ova publikacija je proizvedena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost SEE Change Neta u ime implementirajućih partnera SEE SEP-a i ni na koji način ne odražava stavove EU.

Supported by:

B | T | D The Balkan Trust for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

